

Алла Возняк, аспірант кафедри педагогіки

Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ДІАГНОСТИКА КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ

У статті йдеться про методи психолого-педагогічної діагностики креативності, що дозволить вчителю правильно організувати творчу навчальну діяльність учнів, допоможе коригувати дії учнів, робити прогнози щодо можливостей їхнього творчого мислення і творчих дій.

Постановка проблеми. Природа наділила людину здатністю творити. Творчість – потреба не лише біологічна, а швидше соціальна. І якщо людина не реалізує свої творчі здібності, то її майбутнє викликає тривогу.

Чому людина прагне до творчості? Що таке творчість? Існують поняття репродуктивна (нетворча) і творча діяльність. Творча діяльність людини – це процес створення об'єкта, що характеризується об'єктивною новизною і суспільно корисною значущістю.

Людина прагне до творчості тому, що, по-перше, упродовж усього свого життя постійно стикається з проблемними ситуаціями і, подолавши чергову таку ситуацію, відразу ж потрапляє в наступну. По-друге, людина прагне до різних видів творчості, головним чином з метою самореалізації, втілення своїх здібностей, ідей, бажань, з метою самопізнання.

Упродовж тисячоліть людський розум намагався зрозуміти себе у найяскравішому своєму вияві – творчості. Але творчість, і зокрема творче мислення, завжди залишалися таємницею, що має величезну притягальну силу.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Проблеми креативності, творчості, обдарованості були в полі зору вітчизняних та зарубіжних педагогів та психологів упродовж розвитку психолого-педагогічної науки. В. Теплов, В. Моляко, П. Лейтес, Н. Крутецький, В. Дружинін, Б. Нікітін, Термен, Айзенк, Дж. Гілфорд, П. Торанс, В. Рибалка, О. Кульчицька займалися розробкою психолого-педагогічного інструментарію для діагностики креативності, творчості.

Оскільки саме творчі люди створюють нове у всіх видах людської діяльності, пошук творчо-обдарованих дітей і розвиток креативності – цієї важливої якості особистості – в умовах шкільного навчання набуває неабиякого значення, що, однак, виправдовується деякими труднощами, пов'язаними, головним чином, із необхідністю

засвоєння учнями певних стандартних програм навчання. Крім того, дослідженнями встановлено, що творчі здібності не є синонімом здатності діяти до навчання; нерідко коефіцієнт інтелекту, що визначається за відповідними тестами, у дітей творчих значно нижчий, порівняно з рештою. Отже, академічні успіхи школярів не збігаються з їх креативними здібностями.

Психолого-педагогічна діагностика креативності дитини допоможе вчителю організувати творчу навчальну діяльність учнів, а також розвинути якості, які діагностуються, за умови наповнення цих завдань змістом навчального матеріалу конкретного предмету; допоможе вчителю коригувати дії учнів, робити прогнози щодо можливостей їхнього творчого мислення і творчих дій.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, принцип індивідуалізації навчання визнаний одним із основних у педагогіці. Але часто його втілення у навчально-виховний процес не йде далі формального згадування вчителем факту наявності у дитини темпераменту, власних інтересів, здібностей. Однак як і наскільки розвинуті інтереси, здібності дитини, як користуватись такими даними про учня у навчально-виховній роботі? На всі ці, та інші подібні запитання вчитель фактично не може відповісти, якщо не користується спеціальними психологічними методами сам або не отримує допомоги з боку психолога. Якщо йдеться про розвиток творчої особистості, при визначенні творчої інтелектуальності учня та шляхів її подальшого розвитку, необхідно використовувати комплексну психодіагностику, що передбачає виявлення таких якостей особистості, як креативне мислення, творчість, обдарованість. До того ж, комплексна психодіагностика стимулює процес самовиховання, самопізнання, самореалізації, вона дозволяє виявляти індивідуально-психологічні передумови, які або

сприяють ефективному розвитку творчої особистості, або навпаки, гальмують ці процеси.

Тривалий час здібності до інтелектуальної творчості досліджувалися так, як підказував здоровий глузд: чим вищий рівень розумових здібностей, тим більша творча віддача людини. Проте виявилось, що ці два показники далеко не завжди пов'язані між собою. Численні психологічні дослідження змінили початкові уявлення про високий рівень коефіцієнта інтелекту як про єдиний критерій видатних досягнень, продемонстрували важливу роль творчого потенціалу і особистісної сфери, інтересів і спеціальних здібностей як умов високотворчої особистості.

Креативність, або творча здібність, стала об'єктом детального дослідження, починаючи з середини 60-х років минулого століття, коли американський психолог Дж. Гілфорд запропонував кубічну модель структури інтелекту. Гілфорд вказав на принципову різницю між двома типами мислительних операцій: конвергенцією і дивергенцією.

Конвергентне мислення (сходження) реалізується тоді, коли необхідно знайти з множини умов лише одне правильне рішення; дивергентне мислення (розходження) – це тип мислення, яке відбувається в різних напрямках, допускає варіації шляхів розв'язання проблеми. Вчений вважав операцію дивергенції основою креативності.

Дж. Гілфорд виділив чотири основних параметри креативності:

- оригінальність – здатність продукувати незвичайні відповіді, віддалені асоціації;
- семантична гнучкість – здатність виявити основну властивість об'єкта та запропонувати новий спосіб його використання;
- образна адаптивна гнучкість – здатність змінити форму стимулу таким чином, щоб побачити в ньому нові ознаки та можливості для використання;
- семантична спонтанна гнучкість – здатність продукувати різноманітні ідеї в нерегламентованій ситуації.

На основі цих теоретичних засад були розроблені тести дослідження здібностей, які діагностують дивергентну продуктивність. Усього у добірці тестів Гілфорда міститься 14 субтестів, з них 10 – на вербальну креативність і 4 – на невербальну. Тести призначені для старшокласників і дорослих людей.

Подальший розвиток програма Дж. Гілфорда отримала в дослідженнях Е. Поля Торренса. Креативність визначалася ним як процес появи

чутливості до проблем, дефіциту знань, їх дисгармонії, невідповідності і т.п.; фіксації цих проблем; пошуку їх розв'язання, висунення гіпотез; формулювання й повідомлення результату розв'язку. Він вважав креативність природним процесом, який породжується сильною потребою у знятті напруження, що виникає у ситуації невизначеності чи незавершеності.

Е.П. Торренс виділив такі параметри креативності: продуктивність (здатність до висунення великої кількості ідей), гнучкість (здатність висувати різноманітні ідеї, переходити від одного аспекту проблеми до іншого, використовувати різноманітні стратегії розв'язання проблем), оригінальність (здатність до висунення ідей, які відрізняються від очевидних, банальних чи міцно усталених), деталізація (роздробленість ідей).

Учений розробляв свої тести в ході навчально-методичної роботи з розвитку творчих здібностей дітей. При створенні тестів автор намагався отримати моделі творчих процесів, що відображали б їхню природну складність.

У добірці Торренса міститься 12 тестів, які згруповані у три серії: вербальну, невербальну (фігурну, малюнкову) і звукову, що діагностують, відповідно, вербальне і невербальне творче мислення, словесно-звукове творче мислення.

У працях М. Воллаха та Н. Когана висловлюється думка, що для прояву творчості необхідна невимушена і вільна обстановка. Отже, бажано, щоб дослідження і тестування творчих здібностей проводилось у звичайних життєвих ситуаціях, коли людина має вільний доступ до джерел додаткової інформації з предмету завдання. Мотивація досягнення, змагальна мотивація, мотивація соціального схвалення блокують самоактуалізацію особистості, утруднюють прояв її творчих можливостей.

М. Воллах і Н. Коган змінили систему проведення тестів креативності. Вони надавали учням стільки часу, скільки було необхідно для розв'язання задачі або для формулювання відповіді на запитання. При цьому змагання між учасниками зводилося до мінімуму, а експериментатор приймав будь-яку надану відповідь.

Підхід М. Воллаха і Н. Когана дозволив виділити чотири основні групи учнів, які відрізнялися способами розв'язання проблем і адаптації до зовнішніх умов:

1. Діти з високим рівнем інтелекту і високою креативністю, впевнені в своїх здібностях, мають адекватну самооцінку, характеризуються внутрішньою свободою і високим самоконтролем,

